

Владан П. Станковић

Институт за политичке студије у Београду

e-mail: vladan.p.stankovic@gmail.com

БИРОКРАТСКИ ОДНОСИ У ПРАВОСЛАВНОМ ДРУШТВУ

Апстракт: Рад се бави темом бирократије у православном свету. Предмет истраживања усретсредило се на бирократске односе у православним земаљама. Прелазак са планско-социјалистичког на тржишно-капиталистички концепт економско-социјалног развоја проблематизује ситуацију. Стога Основно проблемско питање гласи: Какви друштвени односи проистичу из православне културалне матрице, и како се понашају бирократе у једном типичном Православном друштву? За потребе истраживања узета су искуства из земаља православне традиције са већинском православном популацијом, временски неомеђена. Полазна претпоставка гласи: Православна културална матрица, и њен однос према: власти, норми и „другоме“ одређује понашања у бирократском апарату православних земаља. Методи: посматрање, социоисторијски приступ, анализа садржаја, идеални модел, поређење.

Кључне речи: православље, Православно друштво, бирократија, моћ, понашање

Рад ће настојати да истражи оне елементе православне културе који преко система значења (идеје, вредности, вредновања) одређују и устаљују понашања актера у бирократском апарату. Основно полазиште трага за везама које проистичу из интеракције: а) власти, која се третира као неспутана друштвена моћ, и б) (само)ограничавајућих друштвених норми, које детерминишу понашање појединаца унутар бирократске управе. Стога се, као претходно питање, намеће потреба сагледавања друштвене моћи и државне власти у православном свету, те православно тумачење нормативно-правног поретка.

Схватање: моћи, власти, норме и „другости“ у православној култури

Православни феноменолошки приступ „уроњавања у појавни свет“, како би се из њега извукла снага (сила) и тако, из осмрћеног и вечног кружног тока палости преобразила огреховљена природа у духовно-вечне енергије Непролазног, своди моћ на способност преображаја природних сила. Стога се моћ доживљава као: скуп прираста енергија којим се покрећу одређени токови; превођење из пасивног стања мировања у активно стање покрета и промена. Вредносно: онај ко поседује највеће прирасте енергије тај је моћан да све око себе покреће, а да сам мирује.¹ Он је својеврсна *Deus ex machina* (‘*ἀπὸ μηχανῆς θεός*’), свемоћно митско биће које може све, и све решава.² Поседовање

1 Аристотел 2007, 427

2 Станковић 2019, 620

моћи тако постаје фактичко стање: чињеница која се узима у обзир, сама по себи. Моћ је, дакле, „активни покретач“: нешто што се, само по себи, вреднује позитивно и задобија функцију.

Сама чињеница да неко поседује моћ у православљу изазива уважавање. Православни мислиоци често се у погледу моћи позивају на Јеванђеље: по Матеју (Мт. 22:15-22), по Марку (Мк. 12:13-17), и по Луки (Лк. 20:20-26) у којима Исус поручује да треба дати: „дару царево, а Богу божије“. На то се често надовезују тумачења апостола Павла који је у посланици Римљанима изрекао упозорење: „да су хришћани дужни да поштују све земаљске власти“, тврдећи да су „уведене од Бога“.³ Свест да неко поседује *plena in re potestas*, указује на божанске прерогативе. Ово становиште, укореењено у традицији из времена римског Домината,⁴ поговодало је православном гледишту о моћи као (а)кумуляцији енергија и природних сила. Владар је постао господар и газда свега што се креће по земљи, јер му је то право пренео сам Бог.⁵ Са христјанизацијом *imperator-dominus* постаје „уподобљени владар“, „слуга Божји“, „намесник Христов на земљи“. Нови приступ, међутим, нимало није променио однос православља према политичкој власти. Моћ је оно што владара чини предодређеним од Бога, само што се сада император мора повиновати православној идеологији која га путем интериоризације самоограничава и као мирјанина води ка икономији спасења.⁶ Његова неограничена спољашња моћ, неспутана „мртвим законима“, потчињава се тек изнутра – „у личности владара“.⁷ Владар, дакле, има готово неограничена земаљска овлашћења која су толико дубока да задиру чак и у оперативно-извршне послове цркве. Према Јевсевију Кесаријском сама се божја Милост „сручила на римски принципат“, и успоставила систем владавине који је припремио Други Христов долазак на земљу.⁸ Поседник врховне неограничене моћи постаје цар: управник и домаћин читаве васељене и целокупне икономије спаса.⁹ Моћ владара у Московји толико ће ојачати, да ће Црква бити један од субјеката моћног државног организовања, без могућности икаквог аутономног деловања.¹⁰

Са друге стране, православни нормативизам не садржи хилијастичка својства. Феноменолошки приступ у православљу одбацује сваку посредност, свако спасење кроз вечне категорије појмовног и кроз разум. У православљу норма се мора живети, норма је само жива норма – она која је прерасла у понашање, чак и више од тога: која је зашла у подсвесно и инстинктивно зарад спасења. Православна нормативна култура, дакле, у свом феноменализму настоји да оживотвори све, па чак и правни систем.¹¹ Она се ослања на речи св. апостола Павла према коме љубав не трпи посредника (макар то био и сам закон), па је Христос као оличење љубави – свршетак закона.¹² Византијске Институције препуне су одредница попут *legibus vivimus*,¹³ које указују да норму не треба поштовати, или уважавати само из страха од санкције или због снаге ауторитета, већ се она,

3 „Свака душа да се покорава властима које владају; јер нема власти да није од Бога, а што су власти, од Бога су постављене. Тако који се супростави власти супроставља се наредби Божијој.“ (Ап. Павле, *Римљанима*. 13: 1-6)

4 Дагрон 2001, 341

5 Бус 2010, 107

6 Вебер 1976, 191

7 Велимировић 1997, 28

8 Sirinelli 1961: 239-245, 388-411

9 Суботић 2010, 215

10 Арбатов 1999, 25

11 Станковић 2006, 63

12 Pavićević 1988, 238

13 Laiü-Thōmadakē 1994, 33-34-petit

једноставно, мора живети. „Живимо законе“ – кажу византијске *Институције*. Православна вера, која је жртвовала све друго како би очувала непроменљивост догми које бране њену индивидуално-преображајну (монастичку) веру, итекако је показала прагматизам и гипкост у судару са реалним животом на терену фактичког. На ово указује и посебан приступ тумачењу правних норми које, осим ригидних правила тврде ортодоксије монашких кругова (*акривија*), познају и световно тумачење норми (*икономија*), који прераста у својеврсни вид лаксизам.¹⁴ Широко тумачење одредби оправдава се потребом да се крута ортодоксија омекуша и разлабави, пошто, према овом гледишту: „само живи закон има снагу закона“.¹⁵ Сам је ромејски цар престао бити *legibus solutus* („Ослобођеник закона“), како је његову божанску природу тумачио римско-пагански Доминат. Цар постаје владар *Res publica Romana* (*πολιτεία τὸν Ρωμαίων*), са статусом „оживљеног закона“ (*lex animata*).¹⁶ Закон или право се у Ромејско-византијском царству више не доживљава као императив „требања“, нити у јудаистичком смислу као императив неумитног „морања“ (којим Јахве омогућава спасење како појединцу тако и јеврејском „Изабраном стаду“, истовремено): оно је сада „уподобљена моћ“. Створена је једна читава теодиција норми у чијем су средишту тврде канонске одредбе ортодоксије и ортопраксе. Оне су преко концентричних кругова растегљивих политичких норми стављене под заштиту како би се одбранила суштина догмата: канона, вере и поретка. Православна норма нема, дакле, једнообразну, статичку и непроменљиву онострану структуру (као што је случај са нормама на католичком Западу). Православна норма је динамичка и поунутрањена.¹⁷ Она делује васпитно; њој се човек прилагођава: норма се у особи калеми све док не постане прихваћена у Православној личности.¹⁸ Норма, а посебно правна одредба, дакле, може бити искључиво позитивноправна. Само таква има снагу да преображава. Православни нормативизам не познаје „фикције природног права“ које се као „надправо“ и „метаправо“ намећу позитивноправним нормама у виду: правде, праведности и правичности. Православна култура поседује представу о правној норми која проистиче из моћи „која је од Бога“. Истовремено, уколико ситуација тако намеће, право је довољно еластично да се може прилагођавати и тумачити сходно политичкој потреби моћника.

Персонолошка онтологија у православљу разоткрива нам однос према другима и „другости“. „Теологија огледала“¹⁹ сведочи да се човек огледа у човеку као што се Христос огледа у Оцу своме, баш како се сваки правоверни Христов следбеник огледа у Богу.²⁰ Ова „загледаност до угледања“ представља посебно изграђен облик харизматизма у коме јединка кроз послушање хармонизује своја понашања у заједници једноверних.

Истовремено православље успоставља захтев ка „интегралној људској личности“. Од појединца се захтева „целомудреност“. То је холистички захтев за изградњом интегралне личности – ка стварању јединствене и непоновљиве особе.²¹ Овај идеал није лако постићи. За то су потребне године преданог рада. Молитвом православни верник уобличава своју христоликост. Он се кроз контемплацију предаје Богу-оцу баш као што је то чинио син Божији. Такав човек постаје икона, слика Божија. Како борба за

14 Дагрон 2001, 399

15 Guillou 1996, 9

16 Dvornik 1966, 628

17 Станковић 2014, 102-103

18 Јанарис 2003, 308

19 Галитис 2002, 147

20 Јевремовић 1997, 28

21 Бенц 1991, 61

задобијање „иконичности“ захтева време то су носиоци ауторитета они који су своју „иконичност“ већ задобили, који је живе. То су старци, мудраци који су у себе интегрисали читав универзум, и постали „достојни“ (грч. *ἄξιος*).²² Они су: и исцелитељи, и духовни водичи, и ауторитети. Извесна „култура стараца“ (руски: *старец*) или „духовника“ загосподарила је пољем православног ауторитаризма. Духовник је онај који поседује ауторитет. Међутим, није само психолошки процес угледања у духовника процес узрастања. Од млађих се захтева и социолошки процес „послушања“ у пољу друштвености. Овде је идеал „радост због послушања“ – свест да се нешто исправно чини јер „тако треба“, што је већ дидактичка категорија „беспоговорног уважавања“ ауторитета.²³ Чим „старец“ нешто заповеда то има снагу легитимности; то се не преиспитује.²⁴ Ово је својеврстан вид герантократије, који тежи немењању. Све почива на искуству старијих, на уходаним навикама које се понајбоље читају у ритуалним понашањима, чега је православље препуно.

Моћ и државна управа у православним друштвима

Формална, и крајње формализована, структура која омогућава функционалну непрекидност рутинских задатака и послова, по унапред предвиђеним правилима службе за новчану накнаду (плату), чиме се обезбеђује непрекинутост трајања рада државног организма, називамо *бирографија*, или владавина уреда односно канцеларије.²⁵ У функционалном смислу чиновник или службеник обавља више-мање рутинске послове и задатке чиме у посао уноси своју: енергију, знање, преданост, стрпљење..., стварајући тако радне учинке и резултате од општег интереса.²⁶

Православно друштво у основи је високо бирократизовано са разгранатом патримонијалном структуром хидрауличног типа.²⁷ Баштинећи заоставштину римског домината у РOMEји и земљама Византијског комонвелта,²⁸ те татарских рангова у Московитској кнежевини потоње Русије,²⁹ окосницу бирографије у православном свету оформио је репресивни апарат произашао из војне структуре преторијанске гарде. Наоружани војници, као телесна гарда владара, језгро су овако структурисане бирократске управе. У РOMEјском царству најутицајнији чиновници долазили су из гарде.³⁰

Први прстен око владара, дакле, чини војнобезбедносно језгро, која му обезбеђује професионалне облике безбедносне заштите.³¹ Бирократско окружење потом се шири на рођачку и познаничку мрежу крупног племства из непосредног окружења владара, и даље на крупну и све ситнију земљишну функционерску аристократију све до чиновничког апарата састављеног од професионалних кадрова на вишим, средњим и нижим нивоима управне власти. Овде се у основи разликују две врсте бирократа:

22 Ристић-Георгијев 2017, 48

23 Давыдов 1994

24 Zabaev 2012, 7

25 Waters & Waters 2015, 76

26 Đurić 1964, 334-335

27 Heady 1979, 131

28 Каплан 2008, 115

29 Аверкиев 2015, 51

30 Бек 1998, 88: „(...) најважнији чиновници долазили су из гарде – мисли се на преторијанског префекта (*praefectus praetorio*) – што се јако одразило на самосталност војске. То је епоха везивања за владаоца.“

31 Palme 2007, 244-270

дворјани, или „моћни“ (*δυνατοί*) који окружују владара;³² и *службено племство* или „племство по служби“.³³ Дворјани проистичу из дворске хијерархије која је потпуно зависна од цара.³⁴ Пре дворјана је само владарска породица и систем рођачких веза, а тамо где крвно сродство цара и тазбина више нису довољни ствара се систем *дворјана* (*οικεία*) који су ништа друго до „цареви људи“ (*homines imperatoris*), или „служници“ (*служительные люди*).³⁵ Они су стрпљиво, стицијаном поверењем, заклетвама и посебним заслугама придобили наклоност препоручилаца да постану саставни део „проширене породице“ (*dominus Avgusta*) па су им након дуготрајних провера поверена највиша чиновничка звања у служби.³⁶ Међу њима сам врх бирократског брега чинили су саветници који су уживали статус „умешних“ или оних који „знају са ким и како треба“. Други тип „племства“ или „угледних“³⁷ су заправо чиновници – део државног апарата самог владара, без икаквих аутономних права у погледу *imperiuma*.³⁸ С’ почетка бирократија се третира као *владаочева послуга*: читав чиновнички апарат подређен је и потчињен моћи и ауторитету харизматски обдареног владара.³⁹ И након растакања феудалних односа у царској Русији место и улога цара остали су неупитни, чак и након формирања владарског кабинета апсолутистичког типа. Стицајем околности, или логиком дешавања, након увођења парламентарне демократије пао је и царизам. Са установљавањем реал-социјализма моћ се измешта у „револуционарну диктатуру пролетеријата“, тачније у Политбиро Комунистичке партије – политичку предводницу и носиоца интереса радничке класе. Временом се из извршног органа Комунистичке партије моћ концентрисала у оперативној функцији генералног секретара партије. На делу је био нови монизам: уместо цара сада је „генсек“.⁴⁰

Са урушавањем социјалистичког поретка међу православним земљама у Источном блоку политичку структуру једнопартијског монизма захвата процес „транзиције и трансформације“. Нови систем настоји да разложи друштвену моћ тако што власт измешта у политичку арену плурализма сукобљених интереса вишестраначког поретка. Овај процес, показало се, у многим је православним земљама повезан са бројним, и чак систематским отпорима.⁴¹ Данас је концентрисана политичка моћ надживела настојања разградње и институционализације. Она се, сада, измешта на разне позиције уставних надлежности: од непосредно изабраног председника, преко премијера и савета министара до вођа посланичких клубова у систему који понајвише наликује на парламентарни...

Бирократски односи у православним друштвима

Бирократске односе одликује неколико значајних карактеристика, о којима ће даље бити речи. Најуочљивије је *мешање јавног и приватног* у бирократским односима. Место у хијерархији бирократског апарата је ресурс од изузетног значаја.⁴² Позиција се

32 Morris 1976, 3

33 Бек 1998, 318-319

34 Исто

35 Егоров, Слинков 2013, 45

36 Дагрон 2001, 80

37 Бек 1998, 318

38 Мек Кормик 2006, 297

39 Рожков 1918, 71

40 Гаджиев 2001, 164

41 Верховский 2013, 24-25

42 Holdon 2016, 160

најчешће добија постављењем. Друштвена моћ се конзумира у границама додељеног и то држава толерише. Постављење је награда за изразе лојалности систему. Позиција се ретко стиче надметањем, јер поверење игра пресудну улогу.⁴³ У православним друштвима племство је увек било „племство по служби“.⁴⁴ Ради се о „чин-племству“, тзв. *намештеницима*. Бирократска позиција се третира као ресурс који се може изабљивати.⁴⁵ Тако јавна функција, током времена, прераста у: „извор рабљења држаоца поверене власти“.⁴⁶ Управо су из тог разлога богатство и државна служба ишле под руку.⁴⁷ Позиција у бирократском апарату управе обезбеђује, у најмању руку, редовна примања. Поред тога ту је и социјални статус, а неретко и додатне повластице које почивају на трговини утицајем, те приступима сили и богатству као највишем степену опредељења положаја, утицаја и моћи.⁴⁸ Позиционирањем се присваја значајан ресурс политичког и економског утицаја и остварује трговина интересима – тај главни извор коруптивног понашања.

Односи унутар бирократског апарата, пре свега, су лични. То је друштво *шанси* у најбаналнијем смислу речи.⁴⁹ Сваку допалу прилику могуће је угрбити.⁵⁰ Ипак, прилике се не пружају често. Све је унапред детерминисано непроменљивим текстурама односа моћи на свим нивоима власти. Слабој социјалној покретљивости значајно доприноси и разједињеност бирократа о чијем се додатном умањењу колегијалне солидарности старају претпостављени. Они на ниже чиновништво често гледају са: неповерењем, ривалством, заједљивошћу и нескривеном личном нетрпељивошћу.⁵¹ Страх од губитка позиције креира радни амбијент...

Унутар бирократске структуре важи логика „уклапања у средину“. У радном окружењу не важе објективизована, институционална правила понашања која обавезују, већ су односи много више лични и приватизовани. Непотизам, фаворизам, клијентелизам... најављују патогену страну оваквих процеса.⁵² Целокупна ситуација погодује развоју друштвених односа на утилитарним основама: „чиним да би ми дао“ и „чиним да би ми чинио“. Друштвени односи у бирократској управи нису институционално каналисани: као да не добацују до институционалне равни. Мешање јавног и приватног, утилитарно понашање, трговине интересима и утицајем..., погодују формирању интересних гроздова (тзв. „кластери“). Унутар клика и кланова важе принципи обостраних интереса и закони размене. Утицај ових, неформалних друштвених група понекад је толико снажан да се стиче утисак да државу заправо чине напарложене наслаге бирократизованих елита моћи.⁵³ Ове интересно-плутократске формације најчешће немају никакву идеологију, а моћ гомилају ради новца, и новцем купују утицај. Систем је по својој суштини огољено каријеристички: удвориштво, препоруке и сналажљивост у „хватању контаката“ играју пресудну улогу у друштвеном напредовању. Неформална мрежа друштвеног утицаја може појединца погурати у више управљачке структуре, или га још радије, и чешће, држи

43 Ради се о уживању: „мањих или већих привилегија којима је владар даривао своје припаднике за верно служење...“ (Чорбић 1996, 66)

44 Литаврин 2017, 55

45 North, Wallis, Weingast 2009, 30-31

46 Treadgold 1997, 113

47 Бек 1998, 317

48 Holdon 2016, 165

49 Бек 1998, 30

50 Holdon 2016, 160

51 Литаврин 2017, 32

52 Preiser-Kapeller 2011, 37

53 Holdon 2016, 151

у нижим административним формацијама неодређено дуго.⁵⁴ Напредовање на основу доказивања и квалитета овде нема реалног упоришта.

Православни идеал *послушања* у реалним чиновничким односима претвара се у *послушност* или споља наметнут „захтев требања“.⁵⁵ Холистички систем емпатија целовитих личности неретко је послушност доживљавао као спољну принуду, па су односи унутар државног апарата засновани на непрестаној напетости. Неискреност, лицемерство и подлост доминирају амбијентом бирократских односа. Послушности се није могло умаћи, а послушање као врлина није интериоризована у једном секуларном свету где холистичко сагледање личности отежава њено прихватање.⁵⁶ Ситуациона сналажљивост у често замршеној мрежи познанстава, сарадње и других интересних односа често има пресудну улогу.⁵⁷ Извесно истрајавање да се буде лојалан, да се непрестано доказује припадност систему од кога се живи, основна је црта ове логике.

Овде преовладава нескривени патернализам: мишљење старијег и његова препорука је нешто што се подразумева.⁵⁸ Послушност се дугује претпостављеном који је, по правилу, старији: он је тај који зна шта је добро и шта треба учинити. Код њега је моћ, а моћ је непорецива. Међутим, у пракси ствари стоје мало другачије: старији је, најчешће, далеко од идеала духовника у каквом манастиру. Недостатак врлина од претпостављеног ствара антипода духовнику. Он је пре „час(т)ник“ – официр на челу какве пирамиде моћи: осветољубив, подмукао, чак и свиреп. Иза њега стоји гола сила и репресија. Стога бирократски односи почивају на константној несигурности, страху и неповерењу нижих бирократа спрам више ранжираних у структурама моћи. Генерацијски јаз игра значајну улогу. Патримонијална култура „стараца“ пренета на лаичке релације систем чини додатно крутим, репресивним и некреативним.⁵⁹ Искуство старијих, њихова тромост у доношењу одлука често се коси са непромишљеном виспреношћу млађих. Читав један свет постао је простор за надметање између људи неједнаких моћи утицаја.⁶⁰ Позиција је ту често зависила од заштитника на вишим нивоима власти и утицаја. Чак се и формалне процедуре неретко газе: селективна правда се, готово, подразумева.⁶¹

Позиција или ранг нису наследни, они су се губили када се *напуштала служба*.⁶² Останак без места у бирократској управи често је последица прогона. Он се, међутим, дешава релативно ретко: так када је завера против жртве толико велика да се на њега сручила урота „дебелих веза“ претпостављеног са владаочевим непосредним окружењем. У таквом случају позиција жртве постала би безнадежна: без прихода, жртва би била препуштена „улици“ и материјалној беди.⁶³ Обично је реч о политичкој осуди: о казни због нелојалности према властима; ређе о дисциплинској мери због нерада или каквог прекршаја. Последица политичког прогона је погубна по жртву: изопштена из система

54 Литаврин 2017, 30

55 Zabaev 2012, 7

56 Исто

57 Литаврин 2017, 30: „За успешну каријеру није било толико важно колико неко добро обавља поверени посао, већ колико је вешт и сналажљив у односима према претпостављенима како у законитом, тако и у незаконитом облику.“

58 Јовановић 2008, 130

59 Говорун 2019, 104

60 Holdon 2016, 159: „(...) поље за надметање између појединаца који оличавају ланци стечених интереса“.

61 Zabaev 2012, 12

62 Бек 1998, 315

63 Литаврин 2017, 55-56: „Губитак места у врховима власти значио је не само слом каријере већ и губљење материјалног богатства све до потпуне беде.“

жртва је осуђена на маргинализацију и тихо одумирање. Власт је толико стабилна да ју је готово немогуће оборити. Па и када једна политичка структура превратом свргне опоненте са власти, смењена власт, а сада нова опозиција, понекад има и даље толики утицај у друштву да, стеченим новцем и оданим кадровима у бирократској управи, и даље претставља озбиљну претњу која би сваког часа могла да преокрене ситуацију и врати точак историје.⁶⁴ Ипак, промене су веома ретке и често трауматичне по друштво свикло на политички конзервативизам у коме егзистирају равнотежни утицаји.⁶⁵

Закључна разматрања

Може ли се, сада, оправдати унапред постављена претпоставка која доводи у везу православну концепцију друштвене моћи, политичке власти, нормативног система и система комуникације међу људима са изградњом специфичних бирократских односа у друштвима са православном традицијом? На основну искуствене логике и уочених правилности у понашањима, могу се извести одређени закључци:

На друштвену моћ се гледа са уважавањем. Она је извор из кога се покрећу сви најважнији друштвени процеси. Средиште те моћи налази се у политичкој класи. Политичка власт има сакрално обележје и неканалисана је. Друштвена моћ се унутар власти православних друштава, током векова, преображавала и преобликовала... Она је мењала уставну позицију, прилагођавајући се савременим светским политичким трендовима, али је њена суштина остала иста. Политичка моћ не само да је преживела многобројне историјске изазове, па се није разлагала, уситњавала и делила, нити се до краја институционализовала, већ се није ни деполитизовала. И данас ауторитарне тенденције проистичу готово искључиво из политичке моћи, а политичка власт само измешта друштвену моћи из једне институције у другу, не мењајући суштину политичке поставке. Јавно и приватно настављају да коегзистирају и да се преплићу.

Нормативни систем препознаје право као позитивноправну санкцију која има снагу да преображава понашања друштвених група и појединаца. Истовремено, правни систем тумачи норму лаксативно, па су честе: импровизације у тумачењу правних норми, „изналажење правних празнина“ и подвођење правног меритума политичкој вољи. Све ово релативизује правни систем и нарушава стабилност правног поретка. У простору друштвених норми недостају објективни критеријуми.

И у домену друштвених односа недостају објективни критеријуми, а бескрајно поштовање личности усложњава и отежава комуникацију унутар бирократске структуре понашања. Од запослених се захтева послушање, као интериоризовани чин прихватања ауторитета претпостављених. Православни светоназор захтева једносмерну трансмисију између претпостављеног и упосленика, која се заснива на уважавању ауторитета према старијем. Често ова врста „угледања“ у претпостављеног, има мало или нимало везе са духовништом. Превисоко постављени стандарди у понашању често изазивају помањкање друштвене, политичке и јавне одговорности.

Јавноправна овлашћења и приватна права се мешају, па се на функцију гледа као на ресурс. Службени положај постаје „вредност по себи“, плен приватних интереса. Тако позиција у бирократској управи постаје не само предмет израбљивања већ и средство размене са другима. Формирају се клике: интересни гроздови, кластери размене и утицаја преко којих се остварују приватни интереси појединаца и интересно повезаних група.

64 Бек 1998, 315

65 Литаврин 2017, 52

Клике могу бити толико јаке да спречавају функционисање институција државе подређујући општи интерес партикуларним структурама клика.

Све ово наводи на закључак да постоји извесна логика функционисања у бирократској структури православног друштва, па концептуални елементи православног погледа на свет и друштво побуђују реакције у бирократским односима чиме остварују утицај.

Литература

- Ђурић, Мило (1964): *Sociologija Maxa Webera*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Dvornik, Francis (1966): *Early Christian and Byzantine Political Philosophy – Origins and Background*. Washington D.C: Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies.
- Guillou, André (1996): „Tolerance et pouvoir – dans le monde orthodoxe médiéval et moderne“. *Annuaire de l'institut des études balkaniques*. Annuaire XXVII: 7-19. Belgrade: Academie serbe des sciences et des Artes – Institut des études balkaniques.
- Heady, Ferrel (1979): *Public administration – A Comparative Perspective*. New York: Marcel Dekker.
- Holdon, John (2016): „Bureaucracies, Elites and Clans: The Case of Byzantium 600-1100“. Edited by: Peter Crooks, Timothy Parsons. *Empires and Bureaucracy in World History – From Late Antiquity to the Twentieth Century: 147-169*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Laiu-Thōmadakē, Angelikē (1994): *Law and Society in Byzantium – 9th-12th Centuries*. Washinton D.C: Dumbarton Oaks.
- Morris, Rosemary (1976): „The powerful and the poor in tenth-century Byzantium – Law and Reality“. *Past & Present*. Volume 73. Issue 1: 3-27. Oxford: Oxford University Press.
- Palme, Bernhard (2007): „The Imperial Presence – Government and Army“. *Egypt in the Byzantine World, 300-700*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pavićević, Vuko (1988): *Sociologija religije*. Beograd: BIGZ.
- Preiser-Kapeller, Johannes (2011): „Complex historical dynamics of crisis – the case of Byzantium“. Working paper: *Historical Dynamics of Byzantium*. № 4. Vienna: Austrian Academy of Science Press
- Sirinelli, Jean (1961): *Le Vues historiques d' Eusèbe de Césarée durant la période prénicéenne*. Dakar: Université de Dakar, Faculté des lettres et sciences humaines.
- Waters Tony, Waters Dagmar (2015): *Weber's Rationalism and Modern Society – New Translations on Politics, Bureaucracy, and Social Stratification*. New York: Palgrave Macmillan.
- Zabaev, Ivan Vladimirovič (2012): „Pravoslavna etika i duh socijalizma – zasnivanje jedne hipoteze“. *Filozofija i društvo*. Vol. 23. № 1: 1-20. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Аверкиев, Сергей (2015): *Влияние татар на жизнь русского народа*. Казань: Институт истории имени „Ш. Марджани“ Академии наук Республики Татарстан, Центр исследований Золотой Орды татарских ханств имени „М. А. Усманова“, Институт российской истории РАН Всероссийская государственная библиотека иностранной литературы имени „М. И. Рудомино“.
- Арбатов, Алексей (1999): *Безопасность – российский выбор*. Москва: ЭПИцентр.
- Аристотел (2007): *Метафизика*. Београд: Paideia.
- Бек, Ханс-Георг (1998): *Византијски миленијум*. Београд: Слио.
- Бенц, Ернест (1991): „Величина и слабост православља“. Драгољуб Ђорђевић (ур) Зборник радова *Православље између неба и земље*: 60-67. Ниш: Градина.

Бус, Андреас (2010): „Социологија православне традиције“. Драгољуб Ђорђевић (ур) Зборник радова *Мозгањности и донети социјалног учења православља и Православне цркве*: 101-123. Београд, Ниш: Конрад Аденауер, ЈУНИР.

Вебер, Макс (1976): „Харизматска власт“. *Привреда и друштво*, том I: 191-195. Београд: Просвета.

Велимировић, Николај (1997): „Србски народ као теодул“. *Православље и политика*: 27-33. Београд: БИГ штампа.

Верховский, Александр (2013): „Русская православная церковь как церковь большинства“. *Pro et contra*. Vol. 60. № 5: 17-30. Москва: Московский Центр „Карнеги“.

Гаджиев, Камалудин Серажудинович (2001): *Политология – Учебник для высших учебных заведений*. Москва: Логос.

Галитис, Георгије (2002): „Православље и богословље“. *Православна црква и римокатолицизам – од догматике до аскетике*: 32-40. Горњи Милановац: Лио.

Говорун, Кирилл (2019): „Фундаментализм в восточном христианстве – Фундаментализм в православии“. Алексей Бодров, Михаил Толстолуженко (ур) *Политическое богословие*: 92-111. Москва: Издательство ББИ.

Давыдов, Юрий Николаевич (1994): „Вебер и Булгаков – христианская аскеза и трудовая этика“. *Вопросы философии*. № 2: 54-73. Москва: Издательство „Наука“.

Дагрон, Жилбер (2001): *Цар и првосвештеник*. Београд: Слио.

Егоров Виктор Павлович, Слинков Алексей Владимирович (2013): *История государственного аппарата и чиновничества в России*. Москва: Московский государственный университет путей сообщения (МИИТ) – Юридический институт.

Јанарис, Христо (2003): „Православље и Запад“. *Хришћанство и европске интеграције*: 295-318. Београд: Хришћански културни центар.

Јевремовић, Петар (1997). „Тријадолошки оквири персоналогије св. Григорија из Нисе“. *Градац*. № 123-124: 27-37. Чачак: Дом културе.

Јовановић, Милош (2008): „Веберова теза о протестантској етици и духу православља“. *Годишњак за социологију*. № 4: 123-139. Ниш: Филозофски факултет.

Каплан, Мишел (2008): *Византија*. Београд: Слио.

Литаврин, Геннадј (2017): *Како су живели Византинци?* Нови Сад: Академска књига.

Мек Кормик, Мајкл (2006): „Цар“. *Византинци*: 285-314. Београд: Слио.

Ристић-Георгијев, Слајана (2017): „Идеал мудраца у Антици и појам светости у хришћанству“. *Црквене студије*. № 14: 43-50. Ниш: Центар за црквене студије Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије, Међународни центар за православне студије

Рожков, Николай (1918): *Город и деревня в Русской истории – краткий очерк экономической истории России*. Петроград: Книгоиздество В. С. Клестова.

Станковић Владан (2006): „Теодулија“. *Српска слободарска мисао*. № 3: 60-69. Београд: СРС.

Станковић, Владан (2014): *Православно друштво – култура, установе, развој*. Београд: Институт за политичке студије.

Станковић, Владан (2019): „Право и друштвена моћ у православљу“. Зборник радова са међународног научног скупа *Државно-црквено право кроз векове*: 617-629. Београд, Цетиње, Будва: Институт за упоредно право, Митрополија црногорско-приморска Српске православне цркве.

Суботић, Драган (2010): „Либерална и православна монархија у светлу демократије и саборности“. Зборник *Демократија и саборност*: 183-225. Београд: Институт за политичке студије.

Чорбић, Драган (1996): *Размеђа руског народњаинства*. Ниш: СКЦ.

BUREAUCRACY RELATIONS IN CHRISTIAN-ORTHODOX SOCIETY

The Orthodox approach to the Christian faith defined several ideological and value systems of meaning, which created social relations within the bureaucratic structure of power. The positive connotation of social power has led to the dominance of the political in all segments of social life. The autocratic principle of governance springs from the gerontological principle of obedience: hierarchy and subordination. The sanctity of personality introduces holism and subjectivism and hinders the establishment of objective criteria in the evaluation and behavior of employees. The legal system interprets the norm laxatively, so they are common: improvisations in the interpretation of legal norms, „finding legal gaps“ and subjecting the positive legal content of law to political will. Mixing public and private treats the position in the system of authority and government as a public-private resource: nepotism, favoritism, clientelism, paternalism, influence trade, trade in interests, cliques and clusters...